

УДК 378:001.891

П'ятницька-Позднякова І.С., Миколаївський державний університет

Науково-педагогічні дослідження в системі вищої школи

У статті піднімається одна з важливих проблем у теорії й практиці педагогічної освіти – науково-педагогічні дослідження в системі вищої школи. Проблематика розкривається у взаємозв'язку історичного й сучасного аспектів. Розглядається наукова орієнтація майбутнього педагога-вченого через розвиток його особистісних якостей, індивідуально-психологічної зацікавленості й перспективності наукового пошуку. Проблематика має й суто практичну сферу застосування, а саме, – формування науково-дослідницьких вмінь і навичок безпосередньо у дисциплінах художньо-мистецького циклу.

One of the important issues in the theory and practice of the pedagogical education – scientific-pedagogical research in the higher education system is considered in the article. The problems are presented in the correlation of the historical and contemporary aspects. Scientific orientation of the future pedagogue – scientist is considered through the development of their personality traits, individual – psychological concernment and outlook in scientific search. The problems besides the historical and theoretical aspects have also the practical application, i.e. the formation of the scientific – research skills directly in the arts

П'ятницька-Позднякова Ірина Станіславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецтвознавства МДУ, викладач дисципліни “Світова художня культура”.

Коло інтересів – проблеми інтеграції мистецьких дисциплін, дослідження питань історії і теорії художньої культури.

disciplines.

Науково-дослідна робота студентів є однією з важливих форм навчального процесу. Наукові лабораторії, студентські наукові товариства, конференції, симпозіуми – все це сприяє якнайширшому розкриттю інтелектуального потенціалу студентства, а разом із тим, скеровує подальші наукові орієнтації.

Проблема організації і функціонування вузівської науки в Україні, і зокрема науково-дослідної роботи, має давнє коріння. Фундаментальні монографічні праці Багалія Д.І. [1], Міллера Д.П. [2], Бузескула В.П. [3], Шульгіна В.Я. [4] розкривають питання історії та розвитку науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах України кінця XIX – XX ст. Цій темі присвячено дисертаційні дослідження (дисертація Тарасенко О.О. присвячена аналізу розвитку історичної науки і освіти у Київському університеті (1834 -1884 рр.); Стельмаха С.П. – політиці самодержавства в галузі народної освіти в Україні в кінці XIX ст.; Кравченко О.Г. – впливу Київського університету на розвиток освіти у Київському навчальному окрузі; Пилипчука О.Я. – історії розвитку Київського товариства природодослідників (1869-1929 рр.), наукові розвідки, публікації матеріалів архівних джерел, в яких піднімаються питання організації науково-дослідної роботи.

Обсяг статті, в якій ми прагнемо лише окреслити кульмінаційні точки піднятої проблематики, не дозволяє глибоко освітити її історичний аспект. До того ж це окреме питання, що потребує свого вивчення. Зважаючи на обсяг та мету розглянутої проблематики, лише визначимо ті позитивні сторони у діяльності Вищої школи, що сприяли росту наукового потенціалу закладів минулого.

Матеріали свідчать, що науково-дослідницька робота вищих навчальних закладів України ще на початку XIX ст. регулювалася так званими статутами університетів, які й були основними освітянськими осередками. Міністерством народної освіти було прийнято офіційні документи, положення та розпорядження, що затверджували чинність статутів університетів (у XIX ст. в Україні діяло 6 університетських статутів: 1804 р. і 1835 р. – для Харківського університету, 1833 р. і 1842 р. – для Київського, статуту 1863 р. та 1884 р. – загальні для обох університетів. Прогресивні за своїм змістом ста-

тути 1804 р. та 1863 р. надали університетам відносну автономію у питаннях внутрішнього управління. Характерною їх особливістю стало виділення окремих параграфів і розділів “Про проведення спеціальних наукових засідань радою університету” (1804 р.) та “Про кошти для розвитку наукової діяльності університетів” (1863 р.). Відповідно до положень прийнятих статутів рада (загальні збори університету) як вища керівна інстанція з наукових, навчальних і організаційних питань (згідно зі статутом 1804 і 1863 рр.) займалася обговоренням нових відкриттів, досліджень, досвіду як викладачів закладу, так і інших діячів науки й освіти; вирішенням питань про присудження премій за наукові праці та їх видання; організацією і проведенням різних наукових конкурсів, складанням проектів, статутів наукових товариств, розробкою механізму присудження наукового ступеня. У відповідності з прийнятими нормативними актами університетам України було надано право присуджувати наукові ступені кандидата, магістра, доктора і (з 1864 р.) “почесного” доктора наук на підставі публічного захисту, а також присвоювати звання “дійсного студента”.

На початку XIX ст. кількість наукових студій, дисертацій була незначною й вони мали переважно філософський характер. Тенденція збільшення кількості захищених дисертацій і підвищення їх наукового рівня виявилася вже на початку 60-х рр. XIX ст., а прийняття статуту 1863 р. сприяло підвищенню вимог до змісту і обсягу дисертаційних робіт. Збільшення мережі навчальних закладів об’єктивно вимагало підготовки нової вітчизняної навчальної літератури; існуючі на той час переважно перекладні підручники і посібники не задовольняли процес навчання, що зумовило значний інтерес учених до створення більш досконалої вітчизняної навчально-методичної літератури. Про високий науковий рівень підручників і посібників, підготовлених викладачами Харківського університету (викладачі Харківського університету Успенський Г.П., Осиповський Т.Ф., Якоб Л.Г. та ін.), свідчить широке їх використання в багатьох навчальних закладах не тільки України, але й за її межами, висока їх оцінка з боку прогресивної громадськості (премії, нагороди, рекомендації до втілення у навчальний процес), а також переклад вітчизняної навчальної літератури на іноземні мови.

Історико-педагогічна література, архівні ма-

теріали того часу переконують, що організація і проведення загальноуніверситетських курсів, публічних лекцій як активних форм науково-дослідницької діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів України XIX ст. сприяли збільшенню освіченості за рахунок аналізу творчості і життєдіяльності видатних діячів науки, політики і літератури, дослідження різноманітних наукових питань, розробки практичних порад і настанов, висвітлення проблем виховання, а також лекторської і методичної майстерності доповідачів (публічні лекції у вищих навчальних закладах України вперше було організовано і проведено з ініціативи уряду (30-40-ві рр. XIX ст.), а пізніше – університетами і науковими товариствами).

Організація і проведення наукових екскурсій і експедицій професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів України у XIX ст. значно підвищили інтерес до науково-дослідницької діяльності викладачів, сприяли здійсненню численних наукових відкриттів у галузі природознавства. Особливу роль відіграли наукові з'їзди, активну участь у роботі яких брали і викладачі Харківського і Київського університетів. Значною подією у громадсько-науковому житті України стали археологічні наукові з'їзди (Київ – III з'їзд у 1874 р. і XI – у 1899 р.; з'їзди природодослідників і лікарів у Києві: III – у 1871р., X – у 1898 р.), які сприяли, перш за все, об'єднанню наукових сил, здійсненню наступності наукового досвіду.

Науково-організаційна діяльність полягала у підготовці і виданні посібників для шкіл, гімназій, в аналізі педагогічного процесу, рецензуванні підручників, обговоренні питань методичного характеру, читанням публічних лекцій, виданням наукових статей, організацією виставок, відкриттям бібліотек, проведенням наукових конкурсів.

Чи не ті ж самі проблеми висуває нам сьогодні? Науковий потенціал Вищої школи – це генератор ідей, своєрідний деміург, потенційний носій наукової думки, яку він має передати молодшому поколінню – студентству. І головним у цьому залишається шлях здійснення цього процесу з урахуванням високих новітніх технологій, перспективності наукових дослідів і головне – зацікавленості у науковому пошуку.

Вищий навчальний заклад сьогодні – наше майбутнє, тому від рівня освіти, її форм і методів залежить майбутнє науки. Нині в теорії та

практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою для побудови системи науково-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Фундаментальні проблеми теорії педагогічної освіти висвітлені у роботах С.І. Архангельського, А.М. Алексюка, М.С. Гриценка, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, О.В. Киричука, В.Ф. Паламарчук, Д.Н. Ніколенка, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко, М.Д. Ярмаченка та ін. Питанням історії вищої педагогічної освіти та її теоретико-методологічної основи присвячені праці В.К. Майбороди, В.І. Лугового, Ф.Г. Паначина, З.І. Равкіна, Я.І. Бурлаки, Ю.Д. Руденка та ін. Питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів на основі системного підходу у своїх працях розглядали В.І. Каган, В.А. Семиченко, В.Я. Дашковський, О.В. Глузман та ін. Їхні дослідження ґрунтуються на філософському визначенні системного підходу як напряму методології наукового пізнання і соціальної практики, коли кожний об'єкт є системою; вони підкреслюють необхідність вивчення системних явищ з точки зору цілісності, структурності, функціональності, організованості.

Відповідно до “Концепції педагогічної освіти” важливими напрямками підготовки сучасного педагога-науковця є:

- соціально-психологічний;
- професійно-педагогічний;
- індивідуально-психологічний.

Усі вони пов'язані зі змістом педагогічної освіти, що складається з трьох циклів дисциплін:

- світоглядно-культурологічного (гуманітарно-культурного);
- психолого-педагогічного;
- науково-методичного.

Зміст наукової підготовки майбутнього спеціаліста слід розглядати як комплексне новоутворення – єдність навчально-пізнавальної, наукової і практичної роботи, в основі якого знаходиться програмно-цільовий метод планування і управління процесом навчання, що забезпечить інтеграцію дисциплін цього циклу і водночас відобразатиме сучасний рівень розвитку тієї чи іншої науки, її специфіку. Саме такий зміст підготовки майбутніх спеціалістів сприятиме створенню умов для розвитку особистості, буде направлений на теоретико-методологічну і наукову підготовку, що передбачає формування

художньо-творчого мислення, загальної культури, педагогічної свідомості.

Підготовка вчителя-дослідника можлива при дотриманні умов його творчого розвитку, індивідуалізації та естетизації процесу навчання у вищому навчальному закладі. Зазначені умови дозволять майбутньому спеціалісту пройти кілька рівнів у своєму професійному становленні: від педагогічної умілості, пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання до наукового пошуку: пізнавальних, дослідницьких умінь, високого рівня професійної культури.

Творчий розвиток особистості досягається використанням у навчальному процесі інноваційних форм організації діяльності, зокрема створенням науково-педагогічних, творчих центрів, дослідницьких лабораторій для проведення наукових експериментів з психолого-педагогічних, художніх, культурологічних проблем.

Індивідуалізація навчання студентів реалізується двома шляхами: у процесі навчально-пізнавальної аудиторної і позааудиторної роботи. Основними засобами індивідуалізації навчання під час аудиторних занять є:

- варіативність завдань, запропонованих на вибір з урахуванням рівня підготовки, інтересів і можливостей студентів;
- розвиток самостійності студентів на основі поєднання колективної та індивідуальної форм роботи;
- стимулювання взаємоперевірки, самоконтролю і самоаналізу студентами якості своєї роботи і рівня професійної підготовки.

Естетизація процесу навчання студентів у вищому закладі освіти зорієнтована на використання форм і методів, що сприяють формуванню педагогічної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва, ширше – художньої культури. Завдяки глибокому проникненню мистецтва в процес навчання створюються можливості для гармонійного, всебічного розвитку особистості студента, реалізації його творчого потенціалу. Є сенс використовувати елементи театральної педагогіки для розв'язання педагогічних, мистецьких, науково-дослідницьких проблем. З метою творчого розвитку студентів можна застосовувати навчальну драматизацію, розраховану на:

- посилення інтелектуально-емоційного самовираження;
- розвиток творчої уяви, самосвідомості студентів;
- вміння висловлювати власні думки, почуття, емоції.

Науково-дослідна діяльність сприяє поглибленню і розширенню знань з дисциплін як психолого-педагогічного циклу, так і мистецького напрямку, стимулюючи розвиток творчого потенціалу особистості, що здійснюється протягом усього періоду навчання у вищому педагогічному закладі і становить своєрідну систему, яка передбачає формування у студентів умінь:

- аналізувати наукову літературу,
- висвітлювати у виступах, рефератах, наукових публікаціях основні творчі надбання, результати експерименту тощо;
- висвітлювати результати науково-теоретичних і дослідницьких пошуків у курсовій, дипломній, магістерській роботах, наукових розвідках з психолого-педагогічних, художньо-мистецьких дисциплін.

Реалізація науково-педагогічної підготовки вчителя можлива за умов інтеграції знань з психолого-педагогічних дисциплін, зокрема курсу “Теорія та історія педагогіки”, під час якого студенти вивчають “Теоретичні основи педагогіки”, “Загальну психологію”, “Основи педагогічної майстерності”, що знайомлять із розвитком психічних процесів особистості, педагогічною технікою, елементами акторської майстерності в педагогічній діяльності тощо.

Крім комплексних психолого-педагогічних знань професійної діяльності вчителя, на цій стадії формуються вміння самостійно здобувати знання і проводити наукові дослідження. Найпростішою формою узагальнення і систематизації психолого-педагогічних знань є проведення науково-практичних семінарів, конференцій.

Іншим аспектом є формування знання про особливості організації цілісного навчально-виховного процесу, обґрунтування на теоретико-експериментальному рівні підходу до оцінки конкретних педагогічних ситуацій. Інтегруючи основу складає курс “Основи наукових досліджень”, що повинен давати системні знання, які пов'язані з усім контекстом навчання. Основними принципами такої діяльності є:

- цілісність, що забезпечує зв'язок між явищами;
- структурність підготовки (загально-теоретичні, педагогіко-технологічні знання, базові професійно-педагогічні вміння);
- інтегративність, що полягає в єдності психолого-педагогічних дисциплін;
- ієрархічність (як підпорядкованість однієї освітньої системи іншій).

Результати засвоєних теоретичних знань і

практичних умінь студент узагальнює в курсовій, дипломній, магістерській, науково-дослідницькій роботі. Поглиблення і конкретизація науково-методичних знань свідчать про рівень сформованості професійних умінь майбутнього науковця.

Ефективність науково-дослідної роботи залежить від умов її організації, під час якої запроваджується ціла система організації наукових досліджень студентів, враховуючи як науковий потенціал кожного особисто, так і поступеневий шлях в його опануванні. Зокрема, на молодших курсах студент повинен ознайомитися із науково-педагогічною літературою, джерелами архівних фондів з питань, що становлять його інтерес, навчитися працювати із бібліографічним матеріалом, накопичуючи емпіричний фактаж. Саме в цьому йому допоможе спеціальний курс “Основи наукових досліджень”, в якому чітко й змістовно визначено всі дефініції, необхідні для подальшого наукового пошуку. Обрання теми наукового дослідження, опрацювання літератури, висвітлення її в рефераті та обговорення, визначення перспективності обраного шляху наукового пошуку, проведення експерименту, враховуючи його різновиди, – перші кроки самостійного наукового пошуку.

Тільки систематична науково-пізнавальна діяльність суттєво змінить рівень професійно-педагогічної культури, дозволить оволодіти уміннями самостійно узагальнювати, оцінювати і доводити власну думку. На сучасному етапі динамічного розвитку освіти є сенс так організувати навчально-виховний процес, щоб студент пройшов усі стадії професійного становлення, які б забезпечували формування в них цілісного досвіду самостійної діяльності.

Вивчати, досліджувати, вести науковий пошук – це відкриття, де не останню роль відіграють інтуїція, індивідуальність пошуковця, досвід. Від ідеї до її втілення науковий пошук проходить кілька етапів, тому науковий пошук є цілеспрямованим процесом пізнання, результати якого представлені у вигляді наукового дослідження у розмаїтті його проявів: наукова стаття, монографія, есе, дисертації (магістерські, на здобуття наукового ступеня) та ін.

Деякі види таких робіт, зокрема реферати, курсові та дипломні проекти, магістерські дисертації, можна віднести до так званих науково-педагогічних робіт, в яких не вирішуються питання кардинально нових шляхів напряму дослі-

дження в будь-якій галузі науки, а лише ставляться завдання критичного огляду вже відомого або узагальнення на рівні педагогічного експерименту (набутого практичного досвіду) як результату, що підтверджує вже відомий факт.

Проте і такий шлях пошуку, що спирається не лише на емпіричний фактаж, але й на науковий факт, передбачає застосування різних методів наукового дослідження, приводить до узагальнень на рівні типологічному (порівняльному).

Будь-який науковий пошук має відмінні особливості, до яких слід віднести:

- цілеспрямований процес пізнання для досягнення поставленої цілі;
- чітко сформульовані завдання наукового пошуку та їх розкриття;
- логіку наукового пошуку із притаманною їй послідовністю та обґрунтуванням висунутих положень;
- відповідність узагальнень поставленій меті та цілям наукового дослідження;
- чіткість висновків та узагальнень.

Великої ваги набуває орієнтація формування майбутнього вчителя через розвиток спеціальних здібностей, особистісних якостей, індивідуально-психологічних особливостей, що знайшло прояв у розробці цікавих, оригінальних методик та способів реалізації індивідуально-особистісного потенціалу. У зв'язку з цим важливими напрямками у підготовці майбутнього фахівця-вчителя є соціально-психологічний, професійно-педагогічний та індивідуально-психологічний, що пов'язані зі змістом педагогічної освіти.

Основним способом подання навчального матеріалу до недавнього часу залишалося інформування у розмаїтті його проявів: лекції (групові, поточні), практичні та семінарські заняття. Викладач під час лекцій, співбесід та інших форм спілкування доводить до студентів необхідні знання. Сьогоднішні новітні технології навчання з розмаїттям форм та методів подачі матеріалу, і зокрема наукового, дозволяють кардинально змінити погляд на вже хрестоматійні форми опанування знанням. Маючи високий науковий потенціал, викладач лише направляє думку студента, а використовуючи новітні технології навчання (комп'ютерні класи, класи-Інтернет, відеоінформацію), скеровує роботу молодого пошуковця, який досліджує обрану тематику майже самостійно.

Такі форми роботи в більшій мірі стосуються дисциплін гуманітарного та мистецтвознавчого нахилу, тому що в науках точних залишається необхідність у використанні форм лекційної подачі нового матеріалу. Але і в таких випадках метою викладача є не заучування студентом матеріалу для подальшої здачі, а зацікавлення, спрямування його допитливого розуму в дослідницькому русі, що допоможе в майбутньому самостійно отримувати інформацію, використовуючи її.

Треба навчити студента мислити самостійно, не користуючись штампами, застиглими догмами, які перетворюються на курйози минулого, навчити сприймати інформацію вибірково, в залежності від спрямування, а після наукового опрацювання зробити власні узагальнення, висновки, що вміло та методологічно вірно побудовані. До того ж таке завдання є передумовою подальшого вдосконалення, набуття високого потенціалу майбутніх фахівців мистецтвознавчого циклу, і зокрема музикознавців.

Для досягнення цієї мети автором статті було розроблено та впроваджено нові методи роботи зі студентами під час вивчення курсу “Основи наукових досліджень” (ОНД), що дали більш високі результати, ніж у випадку лекційного читання курсу. Завдяки цьому було запроваджено систему вільного пошуку студентом власних зацікавлень, на основі яких індивідуально розроблялася тематика наукового пошуку, поступовий її рух від емпіричного сприйняття фактажу до наукового аналізу-синтезу з подальшим узагальненням. При цьому до уваги бралися тематичні зрізи музикознавчих дисциплін, що вивчалися студентами водночас із вивченням курсу ОНД. Творчі завдання, орієнтація на самостійне опанування матеріалу, ґрунтовний аналіз джерела з власними узагальненнями виявили як уподобання студентів, так і їх інтелектуальний потенціал, що уніфікувало індивідуальний підхід до кожного зі студентів, враховуючи їх потенційні можливості.

Завдяки цьому досягалася основна мета як викладача, так і студента – надання простору науковому пошуку та подальшому практичному використанню отриманих знань. Зокрема, є сенс звернути увагу на дисципліни мистецтвознавчого циклу, на яких практично розкривалися теоретичні поняття. Так, розкриваючи змістовну наповненість категорій аналіз-синтез, індукції-дедукції, використовувався тематичний матеріал

курсу “Світова художня культура” (СХК), що забезпечував більш глибоке засвоєння матеріалу шляхом дослідження окремих аспектів художньої культури того чи іншого культурного регіону. Так, аналізуючи окремі етапи цивілізаційного розвитку, досягалася мета опанування такою науковою категорією, як аналіз-синтез, і водночас досліджувана тематика розкривалася більш повно й глибоко, що сприяло її засвоєнню. Творчі завдання на зразок “порівняйте”, “проаналізуйте”, “розкрийте особливості”, “узагальніть”, “зробіть висновок” тощо спрямовували думку студента у дослідницькому русі, водночас набуваючи практичного досвіду в опануванні науковими методами.

Ускладнюючи завдання, викладач має керуватися напрямом подальшого наукового дослідження як обраної студентом проблематики, так і в опануванні більш складних методів наукового знання. Так, узагальнення наукового матеріалу, попередньо опрацьованого, веде до практичного оволодіння та реалізації цієї категорії.

Вміння правильно, логічно й змістовно побудувати власну думку й чітко викласти її зміст – це одна з вимог наукового дослідження. Опанування її веде до глибокого усвідомлення досліджуваного питання, до набуття методологічних основ наукового дослідження, до вміння правильно обирати подальший науковий пошук, висловлювати власні гіпотези, як емпіричні, так і підкріплені практичним досвідом.

Обрання матеріалу предмету “Художня культура” як поля наукового пошуку для практичного опанування тією чи іншою науковою категорією визначалося профілюючим напрямом обраної дисципліни, що є багатого змістом та аспектами його розкриття. Крім того, навіть одна тематика передбачає велику кількість ракурсів дослідження, що допомагає розкрити її якнайглибше.

Крім дисципліни “Художня культура”, було виокремлено теми з курсу “Історія української музики” (ІУМ), що вимагають від майбутнього дослідника більш глибокого проникнення, вдумливого сприйняття матеріалу і, водночас, являють собою матеріал для творчого опанування, прояву кмітливої думки, уяви та вміння узагальнювати. Саме такими можуть бути теми з історії української музики мало досліджуваного періоду, або невідомі факти з творчості композиторів, або навіть матеріал музичного жанру, аналізуючи який, крім власне музикознавчих виснов-

ків, є сенс зробити узагальнення на рівні культурологічному.

Таким чином, крім суто прикладних, вирішуються завдання, що мають більш широке значення, а саме – вміння приймати власні рішення, орієнтуватися в інформаційному просторі, при цьому не пасуючи, а вміло обираючи вірний шлях подальшого наукового пошуку, вміння нестандартно вирішувати складні наукові завдання, навіть випереджаючи час. Так, від опанування лише окремими науковими категоріями робити крок до майбутніх відкриттів, до нових методик та систем, до кардинально нових технологій у навчанні.

За навчальними планами вузу передбачається декілька видів наукової діяльності студентів, до яких відносять реферат, курсовий і дипломний проект та магістерську дисертацію. Під час виконання згаданих видів робіт студент робить перші власні кроки самостійного дослідження, враховуючи лише досвід попередніх “вправ”, зокрема аналіз-синтез опрацьованого джерела, його тезисний, або розгорнутий, виклад, враховуючи також власне бачення обраної тематики, навіть полемізуючи з автором опрацьованого джерела й висловлюючи припущення, гіпотези, що знайдуть підтвердження в майбутній науковій розвідці.

Такий вид роботи, як реферат, що є найпершою спробою наукового пошуку, слід фіксувати не як заліковий вид роботи з будь-якої дисципліни, а ставитися до нього як до перших спроб власного ґрунтового дослідження. Деякі, що написані на основі декількох джерел, вважаються науковими дослідженнями і повинні включатися у

наукові збірники, наукові вісники факультетів ВНЗ.

Таким чином, підвищення наукового сенсу роботи у Вищій школі позбавляє викладача багатьох проблем, що виникають із засвоєнням того чи іншого матеріалу, оскільки його роль виконує сама мотивація студента до занять науковим пошуком. Студента можна порівняти із наповненою посудиною, що сама стає джерелом для інших: студент слідує за новими відкриттями в тій чи іншій галузі науки, знаходиться в курсі останніх наукових пошуків, особисто прагне не лише сприймати інформацію, а виокремивши головне, довести до інших. При такому способі навчання викладач для нього – це лише старший колега, а не нянька, що вкладає матеріал для “ковтання”, а різні форми наукової роботи мають на меті як навчальні проблеми, так і нескладні пошукові, серед яких – підготовка доповідей на конференції, симпозіумі, засіданні круглого столу тощо.

Література

1. Багалій Д.І. Досвід історії Харківського університету (за невиданими матеріалами): У 2 т. – Т. 1. 1802-1815 pp.; Т. 2. 1815 -1835 pp.
2. Багалій Д.І., Міллер Д.П. Історія міста Харкова за 250 років його існування (з 1655 по 1905 р.).
3. Бузескул В.П. Короткий нарис історії Харківського університету за перші сто років його існування (з 1805 по 1905 р.).
4. Шульгін В.Я. Історія університету св. Володимира.
5. Баранов Г.В. Проблеми научного метода / Под ред. В.Н. Борисова. – Саратов, 1990.
6. Ворожцов В.П., Москаленко А.Т. Методологические установки учёного: природа и функции. – Новосибирск, 1986.
7. Кочетов А.И. Культура педагогического исследования. – Минск, 1996.
8. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л., 1980.
9. Скалкова Я. Методология и методы педагогического исследования / Пер. с чешского. – М., 1989.
10. Кузин Ф.А. Кандидатская диссертация. – М., 1997.